

Rəşad Əsgərov
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: r.asadov@mail.ru

Bağır Babayev
Naxçıvan Dövlət Universiteti
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: baqirbabayev59@mail.ru

**HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANIN ETNİK-DİNİ
MÜXTƏLİFLİK MODELİ: UDİNLƏR**

Xülasə: Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə Azərbaycanda tolerantlıq və multikulturalizm ənənələrinin qorunub saxlanması və daha da uğurla inkişaf etdirilməsinin əsası qoyuldu. Ulu öndərin siyasi kursunun davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bu siyasəti uğurla davam etdirir. Bu, qədim ənənələrə malik milli azlıqların çoxəsrlik ədəbiyyatının, mədəniyyətinin, dilinin, tarixinin, adət-ənənələrinin mövcudluğunu qoruyub saxlayır. Müasir Azərbaycan ərazisində tarixən güclü etnik-mədəni və konfessional irsə malik olan udinlər xalqımızın ayrılmaz hissəsidir. Bu gün udinlər Nic Kabalinsky rayonunun kəndi ərazisində kompakt şəkildə yaşayırlar. Onları Azərbaycanın Alban-Udi Xristian İcması təmsil edir. Udine kilsəsi Alban kilsəsinin ayrılmaz hissəsidir. Bu, həm tarixi ədalətin bərpası, həm də ölkə rəhbərliyinin milli azlıqların problemlərinə diqqətinin inandırıcı nümayişi, Azərbaycan xalqının yüksək tolerantlıq modelidir. Çünki udinlər Azərbaycan xalqının - Qafqaz albanlarının ən qədim nəsillərindən biridir və multikulturalizmin Azərbaycan modeli bütün dünya üçün nümunədir.

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, tolerantlıq, etnik-dini müxtəliflik, udinlər, mədəniyyət

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin bərpasından sonra ölkəmizdə tolerantlıq mühiti və multikulturalizm xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin formalaşdırdığı dövlət-din siyasətinə uyğun olaraq daha da möhkəmləndirilmiş və dövlətin prioritet istiqamətinə çevrilmişdir. Tarix boyu ölkəmizin ərazisində müxtəlif xalqların və dinlərin nümayəndələri dinc şəraitdə yaşayırlar. Onları həmişə möhkəm dostluq və qardaşlıq münasibətləri birləşdirib. Ona görə də xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə Azərbaycanda tolerantlıq və multikulturalizm ənənələrinin qorunub saxlanması və bundan sonra da uğurla inkişaf etdirilməsi üçün əlverişli zəmin yaradılmışdır. “Ulu öndər Heydər Əliyev milli-mənəvi dəyərlərimizin öyrənilməsinə, qorunub saxlanılmasına və inkişaf etdirilməsinə əsas vəzifələrdən biri kimi irəli sürürdü. Çünki onları qoruyan xalq həmişə müstəqillik yolu ilə getmək, öz müstəqilliyini qorumaq əzmindədir” (5, s.5).

Müasir dünyadakı qloballaşma dinlərarası və millətlərarası dialoqa ehtiyacı artırır, cəmiyyətdəki mədəniyyətlər və dinlər arasındakı münasibətlərdə gərginliklər yaranması yolverilməz sayılır. Azərbaycanda qədim ənənələrin daşıyıcıları olan müxtəlif etiqad və inanclara malik xalqlar yüz illərlə əmin-amanlıq şəraitində yaşamışlar, bununla da, etnik-mədəni müxtəliflik günümüzədək qorunub saxlanmışdır. Onların hamısında xalqımıza xas olan mədəni və mənəvi dəyərlər müstəsna rol oynayıb. Bunlar multikulturalizmin Azərbaycan modelinin dünyaya nümunə kimi təqdim edilməsi deməkdir. Çünki multikulturalizm və tolerantlıq mədəniyyəti Azərbaycanda qədim ənənələrə malikdir. “Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisi missiyasının həyata keçirmişdir. Onun uzaqgörən və müdrik rəhbərliyi nəticəsində multikulturalizm Azərbaycan Respublikası dövlət siyasətinə çevrildi” (1, s.161).

Azərbaycanda qədim ənənələrə malik olan multikulturalizm və tolerantlıq mədəniyyəti ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən dövlət siyasətinin tərkib hissəsinə çevrilmişdir. “Ulu

Öndərin siyasi kursunun davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bu siyasəti uğurla davam etdirir” (5, s.5). Beləliklə, qədim ənənələri olan milli azlıqların çoxəsrlik ədəbiyyatı, mədəniyyəti, dili, tarixi və adət-ənənələri mövcuddur. Müasir Azərbaycan ərazisində tarixən güclü etnomədəni və konfessional irsə malik olan udinlər xalqımızın ayrılmaz hissəsidir. Bu gün udinlər Qəbələ rayonunun Nic qəsəbəsi ərazisində kompakt şəkildə yaşayırlar. Onları Azərbaycanın Alban-Udi xristian icması təmsil edir. Udin kilsəsi Alban kilsəsinin ayrılmaz hissəsidir. Bu, həm tarixi ədalətin bərpası, həm də ölkə rəhbərliyinin milli azlıqların problemlərinə, Azərbaycan xalqının yüksək tolerantlıq modelinə diqqətinin inandırıcı təzahürüdür. Çünki udinlər Azərbaycan xalqının ən qədim nəsillərindən biridir.

Udinlər Azərbaycanda yerli xalq olub, Qafqazın ən qədim etnik qruplarından və müasir Azərbaycan xalqının əcdadlarından biridir. Tarixən onlar əsasən Qafqaz Albaniyasının Uti və Arsax vilayətlərində yaşamışlar. Udilər haqda maraqlı məlumatı XIX əsrin ortalarında Azərbaycana səyahət edən məşhur Fransa yazıçısı Aleksandr Düma da özünün “Qafqaz səfəri”ndə göstərmişdir. Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasının Oğuz şəhərində, həmçinin Qəbələ rayonunun Nic qəsəbəsində yaşayan udilərin sayı 4000-ə yaxındır və dilləri iki dialektə-Nic və Vartaşen dialektinə bölünür. Azərbaycanda öz tarixi vətəninə- Qəbələ rayonunun Nic qəsəbəsində yığcam, Oğuz və Bakıda dağınıq vəziyyətdə yaşayır” (1, s.77-78).

Udinlər həmişə müxtəlif xalqların və dinlərin nümayəndələri ilə birlikdə çoxmillətli və çoxkonfessiyalı şəraitdə yaşamışlar. Dialoq, qarşılıqlı əlaqə və tərəfdaşlıq onlara da xasdır. Udinlərin mədəniyyəti və ənənələri dinamik xarakter daşıyır. “Hal-hazırda udinlərlə qonşuları müsəlmanlar arasında fərqlər vardır, lakin müsəlman və xristian ailələri arasında müqəddəs bayramlar və ya yas mərasimləri ilə bağlı heç bir səviyyədə fikir ayrılığı yoxdur” (2, s.22). Udinlər qonşuları müsəlmanları həmişə hörmətlə qarşılayırlar, ziyafətə hörmət əlaməti olaraq donuz ətə və alkoqollu içkilər verilmir, hətta bəzi ailələrdə yalnız qonaq olduqda istifadə olunan xüsusi mətbəx əşyaları saxlanılır. Udinlərin toy mərasimlərində və digər xüsusi tədbirlərdə qonşuları müsəlmanları xüsusi hörmətlə qarşılanırlar. Memarlıq baxımından udin xristian evləri, təbii olaraq, müsəlmanların evləri ilə iç-içədir, yan-yanadır. “Müxtəlif ibadət yerlərinin, qədim məbədlərin, sinaqoq, kilsə və məscidlər kimi dini obyektlərin mövcudluğu, bir-birinin yanında olması ölkəmizin multikulturallığını simvollaşdırır. Udinlərin Nicdəki kompakt yaşayış yerləri buna parlaq bir nümunə ola bilər; belə kiçik bir məkanda qədim ibadət yerləri, üç kilsə və iki məscid vardır” (3, s.165-172; 4, s.22-77).

Son onilliklərdə udinlər etnosu, milli özünüdərkə artması və etnosun konsolidasiyası ilə xarakterizə olunan intibah dövrünü yaşayırlar. Xristianlıq tarixindəki udinlər etnosunun qorunması modeli olaraq dini tolerantlığın mövcudluğunu şərtləndirən tarixi köklərə malikdir. Udinlərin və qonşuların genetik portretləri çox fərqlidir. XXI əsrdə qloballaşma və integrasiyanın müasir çağında udinləri düşündürən əsas məsələlərdən biri – onların öz dini-milli etnik kimliklərini itirməmək üçün hansı yolu seçmələridir.

Udinlər Qafqaz Albaniyası adlanan dövlətin yaradıcılarından olmaqla, müasir Azərbaycanın multikultural mühitində dini tolerantlığı yaşadırlar. Onların bu gün özlərinin dil, mədəniyyət, adət-ənənələri ilə güclü xristian irsinin qorunmasındakı rolları danılmazdır. Unutmaq olmaz ki, udinlər – albanlar Qafqazdilli olmaqla qədimdən Azərbaycan xalqının formalaşmasında fəal iştirak etmişlər. Bununla yanaşı, hazırda Qafqaz Albaniyasının – qədim albanların ən qədim nəsindən biri kimi. Azərbaycan xalqının bir hissəsi, alban xristianlığının yeganə varisləri və daşıyıcılarıdır.

Bu gün Azərbaycan təkcə sosial-iqtisadi uğurlarına, hərbi-siyasi potensialına, döyüş meydanında qazandığı qələbələrə görə deyil, həm də vicdan azadlığının və multikultural mühitin təmin edilməsinə, çoxəsrlik tolerantlıq ənənələrinin qorunmasına görə regionda liderdir. Tarixən formalaşmış tolerantlıq və dözümlülük Azərbaycan cəmiyyətini səciyyələndirən gözəl bir ənənəyə çevrilib. Azərbaycan müxtəlif millətlərə və dinlərə məxsus insanların birgə mehriban yaşadığı bir ölkə, Şərqlə Qərb, Qərblə İslam dünyası arasında bir körpü olaraq mədəniyyətlər və sivilizasiyalararası dialoqa böyük önəm verir.

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan multikulturalizmi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: BBMM, 2017. 421 səh.
2. Гусейнов Р.А. “Удины”. ИПС (“Наследие”). Международный журнал. № 3 (33). М.,: 2008г., стр. 22-25.
3. Мобили Роберт. “Албано-удинская христианская община – основа возрождения Албанской (Кавказской) церкви в Азербайджане”. Труды Международной конференции “Место и роль Кавказской Албании в истории Азербайджана и Кавказа”. Баку. 2012, с.165-172.
4. Роберт Мобили Роберт. “Удины: язык, религия и этнография”. Изд-во “Леман”, Баку. 2011., 80 с.
5. Xudiyev Nizami. Heydər Əliyev və multikulturalizmin Azərbaycan modeli. Yeni Azərbaycan. 2016. 23 aprel. s.5

**Rashad Askerov,
Bagir Babayev**

HEYDAR ALIYEV AND THE MODEL OF ETHNO-RELIGIOUS DIVERSITY OF AZERBAIJAN: UDINS

Summary: At the initiative and instruction of the national leader of our people, Heydar Aliyev, the foundation was laid for the preservation and further successful development of the traditions of tolerance and multiculturalism in Azerbaijan. The successor of the political course of the great leader, President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev successfully continues this policy. This preserves the existence of centuries-old literature, culture, language, history and traditions of national minorities with ancient traditions. Having a historically strong ethno-cultural and confessional heritage on the territory of modern Azerbaijan, the Udins are an integral part of our people. Today, Udins compactly live on the territory of the village of Nij Kabalinsky district. They are represented by the Albanian-Udi Christian Community of Azerbaijan. The Udine Church is an integral part of the Albanian Church. This is both the restoration of historical justice, and a convincing demonstration of the attention of the country's leadership to the problems of national minorities, a model of high tolerance of the Azerbaijani people. Because the Udins are one of the oldest generations of the Azerbaijani people – Caucasian Albanians, and the Azerbaijani model of multiculturalism is an example for the whole world.

Key words: Republic of Azerbaijan, tolerance, ethno-religious diversity, Udins, culture